

Gündelik Hayatın Postmodernleşmesi: Geçmişin Anlatı Olarak Tüketimi Bağlamında Gündelik Hayatın Yeniden Üretilmeyişi

Postmodernization of Everyday Life: Non-Reproduction of Everyday Life in the Context of Consuming Past as Narration

Can Semercioğlu

Özet: Günümüzde gündelik hayat, modernitenin özelliklerini yitirmekle birlikte postmodern özellikler kazanmaktadır. Tüketim kültürü çerçevesinde gündelik hayatın kazanmış olduğu anlam kendisini geçmişe dönüşte göstermektedir. Özellikle moda ve eğlence alanında görülen geçmiş yıllara dönüş, kitsch objelerin yaygınlaşması, gündelik hayatın kendisini günümüz dinamiklerini kullanarak yeniden üretmediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gündelik hayat, postmodernizm, tüketim toplumu, kitle kültürü, kültür endüstrisi, kitsch

Abstract: Nowadays, everyday life is gaining postmodern features along with losing the characteristics of modernity. The significance which reached by everyday life in the context of consumer culture indicates itself by harking back. In particular, harking back in the field of fashion and entertainment, the spread of kitsch objects indicate that everyday life could not re-product itself by using the dynamics of it.

Keywords: Everyday life, postmodernism, consumer society, mass culture, cultural industry, kitsch

Giriş

Gündelik hayatın sosyolojinin temel nesnesini oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Toplumun günlük işleri, algıları, yaşam tarzları tam anlamıyla o toplumun bütün kurumlarının sirayet ettiği ve vücut bulduğu yerler olmuştur. Günümüzde gündelik hayat olgusu gitgide önem kazanır ve bütün ilişkiler gündelik hayat problematiği çerçevesinde oluşur ve incelenirken, konuya yönelik ilginin magazinsel düzeyde kalması, köşe yazısı düzeyinde ve herkesin gelişigüzel bir biçimde yorum yapabileceği bir alan olarak dayatılması bir gündelik hayat literatürünün oluşmasını engellemektedir. Ancak bir yandan da gündelik hayat konusunda farklı yaklaşımlara ve yazına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu yazıda, son yirmi-otuz yılda gündelik hayatın nasıl postmodernleştiğini ele alacağız. Post-Fordizmin yarattığı yeni işçi tipinin ne gibi toplumsal sorunlara yol açtığını kapitalist sistemin kendi iktidarını her yere örgütleyen yönü çerçevesinde inceleyeceğiz ve bunun postmodern bireyi nasıl oluşturduğunu açıklayacağız. Yeni toplumsal hareketler ve bireysel kimliklerin önem kazanmasında postmodern bireyin rolünü ele aldıktan sonra *kitsch*, *pastiche* ve nostalji kavramlarının geçmişin tüketiminde nasıl kullanıldığını ve bunun sebebinin gündelik

hayatın üretilmemesi olduğunu ortaya koyacağız ve Türkiye’den çok yakın zamanda gördüğümüz bazı örneklerle varsayımımızı destekleyeceğiz. Sonuç bölümünde ise günümüzde gündelik hayat eleştirisinin imkânlarını tartışacağız.

Gündelik Hayatta Postmodernleşmenin İlk Kaynağı: Post-Fordizm ve Post-Endüstriyel Toplum

Yirminci yüzyılın başında Avrupa’da yükselerek dünyaya yayılan kitle üretimi ve Fordizm kapitalizmin en önemli kaynağı durumundaydı. İşçiler belirli bölgelerde yaşamlarını sürdürmekte ve kitlesel şekilde fabrikalarda üretimlerini gerçekleştirmekteydiler. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ABD’nin Sovyetler Birliği’ne karşı resmen olmasa bile fiilen egemenliğini ilan etmesiyle birlikte dünyadaki ekonomik ilişkilerin seyri iktisadi ve teknik olandan kültür alanına doğru kaydı. Sovyetler Birliği üretim, askeri ve teknik alanında ilerleme kaydederken, ABD’nin iletişim, kültür, pazarlama, reklamcılık gibi alanlarda ilerlemesi ve diğer bütün kapitalist ülkelerde bunu dayatması üretimin örgütlenmesinden tüketicinin örgütlenmesine doğru bir geçişi meydana getirdi. Aslında daha 1929’da Büyük Buhran’ın yaşanmasının ardından ABD’de eğlence ve medya alanında gelişmeler hızla yaşanmış, radyo kullanımı artmış, bugün neredeyse sinema dünyasında tekel halini almış olan Hollywood dev sinema salonlarında gösterilerek kitlesel işsizliğin içindeki kitleler için bir boş zaman örgütlenmesi yaratılmıştı.¹

Tüketicinin örgütlenmesinin gündeme gelmesi 1970’li yıllarda tam anlamıyla mümkün olmuştur. 1968 protestolarının etkisi (ve aynı zamanda başarısızlığı) ile birlikte bütüncül siyaset ve teoriler reddedilmeye başlanmış, bunun yerine parçalı, tikel politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Üretim alanında da bu değişim post-Fordizm vasıtasıyla yaşanmıştır. Post-Fordizm, her şeyden önce kitle üretimini yıkmış ve işçilerin birbirleriyle iletişim kurmalarını engelleyen ve bireyin isteklerine göre üretimin gerçekleştirdiği bir sistem kurmuştur. Burada kolektif bir bireycilik ortaya çıkmış ve fabrika üretiminin yerini zanaate dayalı, 19. yüzyıl terimleriyle söyleyecek olursak manifaktür üretim biçimi almıştır. Tıpkı Fordizmin yalnızca bir ekonomik örgütlenme biçimini değil, bütün bir kültürü temsil etmiş olması gibi post-Fordizm de çok daha kapsamlı ve derin olan toplumsal ve kültürel gelişmelerin özetidir. Yeni bir işçi tipi yaratılmıştır. Bütün toplumsal hayat da görünenin aksine üretim odaklı bir dönüşüme uğramıştır. Krishan Kumar’ın da belirttiği gibi post-Fordizmde:

...üstü kapalı olarak bulunan yeniden yapılanma kapitalizmi zayıflatmayı değil, güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Radikaller açısından umulmadık bazı iyi haberler olabilir -zanaatkar vasıflarının yeniden canlanması, kapitalizme zorunlu olarak bağlı olmayan ve ona belli noktalarda meydan okumaya gönüllü bir

¹ Hobsbawm, E. Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı 1914-1991, sf. 135, Everest Yay. 2008.

hizmet sınıfı gibi-, ama bunların, benzeri görülmedik bir zenginlik ve güce sahip ulusaları şirketlerin kurdukları egemenliğin öne çıkan bir görünüm olduğu küresel bir ekonomik sistem bağlamında değerlendirilmesi gerektiği açıktır.²

Post-Fordizmin güçlendiği yıllarda küreselleşme söylemi dillendirilmeye başlanmış ve yeni toplumsal hareketler kuramı ortaya çıkmıştır. Yeni toplumsal hareketler sözünü ettiğimiz süreçle birlikte ortaya çıkmış ve topyekün hareketlerin yerine etnik, cinsel, dini, kentsel, ekolojik, kültürel hareketleri koymuştur. Yeni toplumsal hareket kuramcıları toplumsal dönüşümün farklı kimliklerin bir arada bulunduğu kolektif pazarlıklarla, kurumsallaşmış baskı grupları ve siyasal partilerin temsiliyeti ile gerçekleşeceğini vurgulamaktadırlar. Yeni toplumsal hareketlerin en önemli özelliği ise kimlik hareketlerinin ve gerçekleşen baskıların kurumsal bir nitelik kazanmasıdır.³ Dolayısıyla buradan post-Fordist üretim biçiminin toplumsal yapı yerine bireysel kimliği ön plana çıkardığı sonucuna varabiliriz. Bireyler artık kendilerini toplumun ya da bir sınıfın değil, belirli bir grubun üyesi olarak addetmektedirler.

Üretim ve siyaset bu şekilde biçimlenirken, toplumun kendisine de “post-endüstriyel” toplum denildi. Bu tanım, sanayinin aşıldığını bunun yerine bilginin egemen olduğunu söylüyordu. Kuşkusuz yeni bir topluma geçildiği iddia ediliyordu ve yeni toplumun kuramcılarında Daniel Bell, yeni bir topluma geçildiğini “Eski kurulan tüm ulusal endüstriler yok edildi veya günbegün yok ediliyor. Yeni sanayiler tarafından yerlerinden edilmekte...⁴” sözleriyle ifade ediyordu. Post-endüstriyel ya da enformasyon toplumunun en temel özelliği bilginin toplumdaki egemen güç haline gelmesi ve toplumsallaşması, hizmet sektörünün yükselişe geçmesi, sanayi üretiminin Batı’dan Doğu’ya /az gelişmiş ülkelere /Üçüncü Dünya ülkelerine doğru kaydırılmasıdır. Bu şekilde üretim tamamen gündelik hayattan çıkarılmış ve boş zaman, eğlence ve “kültür” ön plana geçirilmiştir. Enformasyon teknolojisinin bakış açısından büro ve ev, iş ve boş zaman ayrımları büyük ölçüde önemsiz görünmektedir. Aslında enformasyon teknolojisi bu ayrımları önemsizleştirme işiyle meşgul olmaktadır.⁵ Post-endüstriyel toplum ya da enformasyon toplumu kuramcıları her ne kadar kapitalizmin aşıldığını iddia etse de, enformasyon toplumu, kapitalist devletin en son ideolojisinden başka bir şey değildir. “Oyunun adı hala kapitalizmdir.”⁶

Günümüzde gündelik hayatımızı şekillendiren olay, durum ve geçişlerin serüveni üç sacayağına sahiptir: Post-Fordizm, post-endüstriyel toplum /enfor-

² Kumar, K. Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramaları, sf. 67, Dost Yay. 2010.

³ Yeni Toplumsal Hareketler, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2345, sf. 65.

⁴ The Coming of Post-Industrial Society, Daniel Bell, Basic Books, 2008 sf. xxviii

⁵ Kumar, age sf. 43.

⁶ Arriaga, P. “Toward a Critique of the Completion of the Information Economy”, Media, Culture and Society içinde sf. 271-96.

masyon toplumu ve yeni toplumsal hareketler. Gerçekte bunların tamamı post-modernizmin attığı temelden başka bir şey değildir.

Postmodern Bireyde Kimliğin Yitirilmesi

Yukarıda sözünü ettiğimiz tüm süreçler ve yaşananlar iktisat temelli bir birey tanımından kültür temelli bir birey tanımına geçilmesine sebep olmuştur. Burada elbette postmodern bireyi kültür üzerinden tanıtmak; kültür, alt kültür, popüler kültür, avangard kültür, karşı kültür, anti-kültür gibi kavramlar üzerinden ele almak mümkün, fakat konunun bütünlüğü açısından ve postmodernlerin metodolojik yanlışlarına düşmemek açısından farklı bir yaklaşımı tercih ediyoruz.

“Postmodern birey nedir?” sorusuna çok farklı yanıtlar vermek mümkün olmakla birlikte net bir tanımının yapılması mümkün değildir; bir tanımın yapılamaması, onun amorfliği zaten bireyi postmodern kılmaktadır. Postmodern birey kendini türlü kimlikler üzerinden tanımlamaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz yeni toplumsal hareketler kuramının tüm özelliklerini postmodern birey gündelik hayatta karşılamaktadır. Fakat buradaki en temel farklılık postmodern bireyin bu özellikleri siyasal bir şekilde değil, tüketim nesnesi olarak ele almasıdır. Birey bu şekilde kimlikleri sayesinde belirli bir statü sahibi olabilmektedir, küçük grupta hatır sahibi bir birey olabilmektedir. Dolayısıyla kimliklerde bir süreklilik söz konusu değildir. Günümüz dünyasında postmodern bireyin yaşam alanı da postmodernizmin en temel özelliklerinden birini içinde barındırmaktadır:

Postmodernizmde zamanın değersizleştirilmesiyle birlikte uzamın öne çıkarılması söz konusu olur. Zaman dışı şimdinin düzlemi uzamsaldır. Şeyler anlam ve önemlerini tarihten almıyorlarsa eğer, o vakit bunu yalnızca uzamdaki dağlımlardan alırlar. Post-modernlik çağdaşlıkta ve eşanlılıkta sefere çıkar, artsüremli zamandan ziyade eşsüremlide yolculuk eder. Zamandan ziyade uzamdaki yakınlık ve mesafe bağıntıları anlamın ölçüsü haline gelir.⁷

Postmodern birey kimliklerini uzama bağlı olarak, zamansız bir biçimde ediniyor ve yitirdiğinden, tam anlamıyla bir kimlikten de söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden postmodern bireyin kimliğini yitirmesinde, birey kimliğini gerçeklikten almaz. Bir eylemin gerçekleşmesinde herhangi bir ilişki (tüketme haricinde) gözlemlenmez. Bunun yerine eylem bir tür metafizik ya da dinsel bir kutsallık atfedilerek eylemin yapılması ön plana çıkarılır. Eylemin biçimi de tarif edilmemiş olduğundan, ne eylem kendi başına bir bütünlük oluşturabilir, ne de eylemin bir tarihselliği bulunur; bunun yerine anlık olma ve fragmanlaşma gelmektedir. Dolayısıyla gerçekleşen eylemdeki bu kimlik yitimi, eylemlerin birliğini ya da ortaklığı getirmemekte, aksine topluluktan ya da ortaklıktan bağımsız ve tanımlanması güç bir birey algısını ortaya çıkarmaktadır. Bu kimlik yitimi beraberinde

⁷ Kumar, age sf. 174.

bir kültür algısını da getirmektedir. Özellikle postyapısalcılar ve bu ekole bağlı birçok sol-liberal siyasetçi, kimliğin yok oluşunun ya da kimliklerin heterojenleşip muğlaklaşmasını kutsamakta ve böylece Foucault'cu bir tavırla iktidarın bireyler üzerindeki hegemonyasının kırıldığını iddia etmektedirler⁸; fakat burada gözden kaçırıldıkları en önemli nokta, kimlik yitiminin ve tüketim odaklı bir kimlik inşasının gerçekleşmesinin sadece kapitalist sistemin/para ekonomisinin finansal kaygıları sebebiyle ortaya çıkmasıdır.

Birey kendi kimliğini yitirmiş olduğu için kendine bir kimlik bulmak istemektedir. Etnik, dini, cinsel, kentsel türünden kimlikler kişi için yeterli olmamaktadır. Nitekim kimliğin geçici de olması gerekmektedir; bireyin etnik kökeni, cinsiyeti gibi kimliklerde geçişkenlik imkânsız ya da yarı-imbânlı olduğundan bireylerin geçici bir kimlik yaratmasının tek yolu tüketim olmaktadır. Günümüzde tüketim teknolojiyle bağdaşan, sisteme zarar vermeyecek bir nostaljiyi yaşatma peşindedir. Elbette bu tek başına bütünlüklü değildir, tam tersine parçalıdır hatta bireyseldir bu açıdan çokça farklılık içerebilir. Bu şekilde herkes kendi tarihini yazabilmektedir ve tarihler arasında bir nesnellik söz konusu yoktur. Bu bilginin de göreceliğini ve çıkara göre bilginin değerlendirilmesine ve kullanımına sebep olmaktadır.

Birey geçmiş duygusunu tattığı ölçüde sistemden kaçmak ister, sistemden kaçtığı ölçüde yine sisteme yakalanır. Zizek, 21. yüzyıl için ekonominin kendisini gitgide hegemonik ideoloji olarak dayattığını söylemektedir.⁹ Oysaki postmodern kuramcılar, ekonominin öneminin azaldığını söylemektedirler. İdeoloji-dışı alan konusunda da Zizek, ideolojinin dışına çıkılmasının imkânsız olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰

Kitsch, Pastiche, Nostalji: Gündelik Hayatın Geçmişini Tüketmesi

Günümüzde neo-liberalizm her şeyi tüketim nesnesine çevirmeye çalışmaktadır. Modernitedeki gündelik hayat mekânını kent olarak belirleyen ve üretimin örgütlenmesi için tasarlanmış iken postmodernitede bunlar şekil değiştirmiştir. Tam anlamıyla bir postmoderniteden söz etmek de pek mümkün olmayabilir, ancak modernitenin aşıldığı postmodernizmin eleştirmenleri tarafından da sıklıkla vurgulanmaktadır.¹¹ Bu eleştirmenlerden Fredric Jameson da, toplum dışıların ve eksantriklerin yalnız olmadığını ve toplumun esas örgütleyicileri konumuna geldiğini ifade etmektedir.¹² Öyleyse günümüzde geli-

⁸ Orkunoğlu Y. Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü, sf. 203-237, Ceylan Yay. 2007.

⁹ Ahir Zamanlarda Yaşarken, Slavoj Zizek, sf.498, Metis Yay. 2011.

¹⁰ "İdeoloji Hayaleti", Kırılğan Temas içinde, Slavoj Zizek, sf.66, Metis Yay. 2011.

¹¹ Bkz. Harvey, D. Postmodernliğin Durumu, sf.184-201, Metis Yay, 2012.

¹² Jameson, F. Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmi Kültürel Mantığı, sf 438, Nirengikitap 2008.

nen noktada bireysel farklılıkların radikalleştiğini iddia edebiliriz. Bu bireysel farklılıklar ortak bir amaç ya da gelecek izleğinin oluşmasına engel olmaktadır. Bireylerin klasik liberal faydacılığın aşarak salt tüketime yönlendirilmesi, onların kimlik kazanmaları için tek yola haline getirilmiştir. Bu kimlikler bir gelecek fikri sunmamaktadır. Zira postmodernizmin zaman yerine uzamı koyan yapısı gereğince kimlikler sadece anlık olarak var olmaktadır. Bu anlık varoluş gündelik hayatın tarihini alaşağı etmektedir, bütün sistemini değiştirmektedir ve bütün toplumsal hayatı, hatta küreselleşme fikrini bile gündelik hayata indirgemektedir. Gündelik hayatın Marksist eleştirmenlerinden Henri Lefebvre, gündelik hayatın tarihinin üç kısım içerdiğini söyler: a) üsluplar; b) üslupların sonu ve kültürün başlangıcı; c) gündelik hayatın yerleşmesi ve sağlanması.¹³ Gerçekten de modern dönemde gündelik hayat belirli bir düzen içinde giderken günümüzde düzensizleştirilmiş, *decentralization*'a¹⁴ uğratılmıştır. Zaman perspektifinin yoksunluğu ve postmodernizmin tarihi bir anlatı olarak sunması kendini en iyi gündelik hayatta göstermektedir. Kendini üretmeyen gündelik hayat geçmişi kullanarak üretmeye çalışmaktadır.

Gündelik hayatın kendini geçmişi kullanarak üretmesi akıllara her şeyden önce nostalji kavramını getirmektedir. Nostalji, geçmiş bir döneme yönelik duyulan özlemi dile getirmektedir. Ancak gündelik hayat geçmişi kullanırken bu özlem duygusunun hissedilmesine izin vermemektedir. Özlem hissedilmeye başlandığı anda tekrardan geri dönlür. Bu tam da tüketim toplumunun tanımına uymaktadır: Tüketim toplumu denilen şey hem bolluk, hem de yoksunluk toplumdur [...] Kopma noktasına yaklaşılar, ama hiçbir zaman ulaşılmaz: Sistemin sınırı budur.¹⁵ Yukarıda sözünü ettiğimiz günümüz toplumlarının enformasyon toplumu olduğunu ifade etmiştik. Ancak bilgi de tıpkı tarihin anlatılara dönüşmesinde olduğu gibi aynı şekilde köksüzleştirilmiştir ve kaynağı, geçerliliği ve doğruluğu su götürür nitelikte bilgi aktarımı gerçekleşmektedir ve bu bilgiye sahip olmak insanın gündelik hayata tutunmasını sağlamaktadır. Sosyal medya bu noktada bir bilgi aktarımı yaparken, bu aktarım köksüz bilginin aktarımı olmaktan öteye gidememektedir.

Bu noktada sormamız gereken en önemli sorulardan biri geçmişin neden anlatı olarak sunulduğudur. Her şeyden önce postmodernizm açık bir şekilde bütün anlatıların olmadığını, artık bütünlüklü olmayan ve tikel ölçekteki anlatıların egemen olduğunu söyler. Daha da önemlisi tarihsellik anlayışı sadece anlatıdan ibarettir. Foucault'nun yaptığı soykütük çalışmalarını buna örnek olarak verebi-

¹³ Lefebvre, H. Modern Dünyada Gündelik Hayat, sf. 91, Metis Yay. 2010.

¹⁴ İng. *Decentralization* kavramı postmodern yazında "merkezsizleşme" olarak tanımlanmasına rağmen, kavramın anlamı merkezsizleşmeyi kapsamayarak güçlü bir şekilde adem-i merkeziyeti de içermektedir. Bu siyaseten herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu gibi bir yanılsama yaratırken, aynı zamanda kurumsal ayrılıkları da beraberinde getirmektedir.

¹⁵ Lefebvre, age sf. 158.

liriz. Tıpkı müzedeki eserlerin yanına konan kısa metinlerdeki açıklamalar gibi: Geçmişin bir izleği sunulur, ancak hiçbir şekilde çok yönlü ve sebep-sonuç ilişkisi içinde ele alınmaz; bu yüzden yüzeyseldir. Dolayısıyla bunda hiçbir şekilde sistematiklikten ve bilimsellikten söz etmek mümkün değildir. Aksine tarih çarpıtılabilir, geçmişe dönülerek yeniden yaratılabilir bir şey konumuna gelmiştir. Herkesin bireysel bir tarihi vardır ve kendi tarihlerine uygun olarak gündelik hayatlarını şekillendirmeye başlamışlardır.

Marcel Proust'a bakalım. Proust, büyük eseri *Kayıp Zamanın İzinde*'de sayfalar boyunca çocukluğunu anlatır. Yaşamış olduğu anıları en ince detayına inerek anlatır. Zaten bahsettiği kayıp zaman da çocukluğudur. Sıradan olaylarda duyduğu bir koku, aldığı bir tat onu bir anda çocukluğuna götürebilir. Proust'un biyografisine baktığımızda da hayatının önemli kısmının hastalıklar sebebiyle türlü engellerle karşılaştığını görürüz.¹⁶ Bu da Proust'un neden sürekli olarak çocukluğunu ve anılarını anlattığını çok iyi bir şekilde açıklamaktadır. Nitekim hayatındaki maddi koşullar bir gelecek perspektifinin oluşmasına izin vermemektedir, bu yüzden yazar geçmişine dönerek anılarını tazelemek istemektedir -belki de bunlarla hesaplaşmak istemektedir. Günümüzdeki gündelik hayat ilişkisi de artık bir gelecek perspektifinin oluşmasına izin vermemektedir. Çalışmanın ve tüketimin hayatın her alanına sirayet ediyor oluşu, bunun dışına çıkılmasına izin vermemektedir. Postmodern toplumda birey kendisini öldüren şeye bağlıdır, çünkü yalnızca onu öldüren şey vasıtasıyla var olur.¹⁷

Gündelik hayatın gelecek perspektifini yitirmesinde *kitsch* ve *pastiche* kavramları önemli bir yer tutmaktadır. Kitsch kavramı, nostaljiyle benzerlik taşımalarına rağmen nostaljinin kendisinden geçmişe özlem noktasında ayrılmaktadır. Nitekim kitsch nesnelere geçmişe yönelik bir öykünmeyle birlikte içi boş bir duygusallık getirir. Günümüzdeki tüketim objelerinin geçmişe öykünmesinde herhangi bir geçmiş özlemi yoktur. Herkes kendi kitschlerini giyerek, takarak kendi öznel tarihini yazmaktadır. Kişinin kendi tarihinin başkaları tarafından anlaşılması da hiç zor değildir. Kitsch nesnelere tamamı kitleler için anlaşılması kolaydır ve tanındır. Bu nesnelere günümüzle hesaplaşılmasını engellediği gibi, geçmişin de herhangi bir şekilde eleştirilmesine olanak tanımaz, daima var olanı alenen gösterir ve kabul ettirir. Kitsch nesnelere hitap ettiği kesim orta sınıftır: Benci, hazzı nitelikte olan bu sınıfı Ali Şimşek "yeni orta sınıf olarak tanımlar ve artık özne modellerimizin de değiştiğini; bireyi bir bütün, merkezileşmiş, kararlı ve tamamlanmış Ego ya da özerk, rasyonel benlik anlamında kavrayamayacağımızı söyler."¹⁸ Kitsch nesnelere bu bireyler için bulunmaz bir nimet konumundadır. Tüketiciler bu nesnelere

¹⁶ <http://www.marxists.org/archive/lunachar/works/proust.htm> Erişim tarihi: 13 Nisan 2013.

¹⁷ Lefebvre H. Gündelik Hayatın Eleştirisi, sf. 144, Sel Yayınları 2010.

¹⁸ Şimşek, A. Yeni Orta Sınıf, sf. 21, L&M Yayıncılık, 2005.

kendilerine geçmiş ve kendi tarihlerini yansıttıkları bir *style* yaratır ve geçmişin materyallerini tüketerek bir tatmin hissine ulaşır. Buradaki en önemli nokta, bireyin ne geçmişle ne de bugünle bir temasının kalmıyor oluşudur. Birey, bir yandan pastische de yaparak hem öznel tarihini yazmakta hem de günün tüketim kültüründen uzaklaşmadan tatmin hissini yaşayabilmektedir. Gündelik hayat için bir üslup aranmaktadır, ancak mevcut tüketim bunun önüne geçmektedir. Postmodernizmin zamansızlaştırma ve merkezsizleştirilmesi de kendisini burada alenen göstermektedir. Üretenlerin ve günümüzde önemli bir sektör haline gelen pazarlamacıların ve PR'cılarının (public relations - halkla ilişkiler) açısından ise söz konusu eğilimler tatminsizliğin üretilmesi için önemli bir alan açmaktadır. Bu noktada Lefebvre'in bundan yaklaşık 45 sene önce söylediği sözler günümüz için de hâlâ son derece anlamlıdır:

Bizim gündelik hayatımız ise, üsluba karşı duyulan nostalji, üslupsuzluk ve inatla bir üslup aranması gibi özellikleriyle öne çıkar. Üslubu yoktur; eski üslupları kullanmaya veya bu üslupların kalıntıları, yıkıntıları ve anıları içinde yeşermeye yönelik çabalara rağmen kendine bir üslup yaratmakta başarısız kalır. [...] Gündelik hayat [...] kavramları muğlaklaştırır ve birbirine karıştırır.¹⁹

Sosyolojiden biraz koparak psikanalize ve Zizekvari bir biçimde bu duruma yaklaştığımızda kitlelerin günümüzde geçmişin kitsch nesnelere tutunarak hayatlarını idame ettirmelerinin bilinçdışılarında mevcut neo-liberal-küresel-kapitalist-sistemden kaçmak olduğu iddia edilebilir. Ancak burada tatminin üretimi, kültürsüzlük, mutsuzluk ve kitesel bunalım söz konusudur. Zira birey kısa süreli bir haz duyumsasa da tam olarak ne yüzünü geçmişe dönmektedir ne de bir gelecek perspektifi oluşturabilmektedir. Gündelik hayatın anlık ilişkilere ve fragmanlara bu şekilde indirgeniyor oluşu da radikal bir yüzyselliğin hem nedeni hem de sonucudur. Bu da açık bir biçimde gündelik hayat ilişkilerinin kendini üretmediğini göstermektedir. Marksist öz ve biçim ayrımında gündelik hayatın özü günümüzde bulunmamaktadır. Gündelik hayat özünü geçmişin kitsch nesnelere bakarak oluşturmaya çalışsa da başarıya ulaşamamaktadır; tüketimin her alanda oluşu gündelik hayatın tüketime teslim olduğunu göstermektedir.

Gündelik Hayatın Postmodernleşmesi: Birkaç Örnek

Gündelik hayatın postmodernleşmesi daha önce de belirttiğimiz üzere geçmiş dönükle ilişkilendirilmiştir ve kendisini bu şekilde göstermektedir. Bu şekilde vuku bulan süreçte gündelik hayat alanında günümüzde popüler bir alan haline gelen pazarlama stratejilerinin saiklerini tersten okuyarak eleştirel ve sosyolojik bir algı ortaya koyarak mevcut durumu daha rahat ve sistematik bir biçimde açıklayabiliriz.²⁰

¹⁹ Lefebvre, Modern Dünyada Gündelik Hayat, sf. 41.

²⁰ Bu bölüm yazılırken bazı kısımlarda, Çabuklu, Y. Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset, Ka-

Postmodernizmin karakteristiklerini bir araya topladığımızda gündelik hayatın bölünmekle ve örgütlenmekle kalmadığını, aynı zamanda programlandığını da görüyoruz.²¹ Postmodernizmin bu karakteristiklerini: parçalanma, arımlaşmama, hiper gerçeklik ve anti-fonksiyonalizm²² olarak sıralamamız mümkündür. Gündelik hayatta parçalanmayla birlikte gerçekdışı bir gerçek algısı kitle iletişim araçlarıyla ve sosyal medyayla yaratılmaktadır ve ortaya konan dünya oldukça pozitif bir yöndedir. Bu da tüketimin kutsanmasına sebep olmaktadır. Hiper gerçeklik, mevcut gerçekliğin yerine simülasyonla olan sanal bir dünyanın yaratılmasıdır. Bu şekilde algıda maddi gerçekliğin yerine hayali, simüle edilmiş olan gerçeklik ön plana çıkmaktadır. Geçmişe dönüştü ya da kitsch objelerin popülerleşmesinde hiper gerçekliğin rolü büyüktür; bütün bunlar sanal bir gerçeklik yaratmaktadır. Anti-fonksiyonalizm ise bütünselliğin, tümelliğin ve evrenselliğin reddedilmesidir. Bu da maddi gerçekliğin, tarihsel koşulların reddini beraberinde getirmektedir. Postmodernizmin tüm sacayakları gündelik hayatın bütün formlarını ele geçirmiş durumdadır.

Gündelik hayatın temelini postmodernizmle oluşturulmasına ve bunun geçmişe dönülerek yapılmasına birkaç örnek verilebilir. Şiirde günümüzde farklı, ilerletici ve kapsayarak aşan bir formun bulunmaması İkinci Yeni'nin tekrardan gündeme gelmesine sebep olmuştur. Son üç-dört yılda İkinci Yeni şairlerinin kitaplarına yönelik yoğun bir ilgi söz konusudur. Sosyal medyada da bu aynı şekilde görülmektedir. Kitsch objeler tek başına yeterli bir örnek sayılabilir: 1990'ların yaşamını yansıtan saatler, resimler, aksesuarlar, ev tasarımları, yiyecekler, kıyafetler bunlara örnek olarak verilebilir. Gerçekten de günümüz Türkiye'sinde gündelik hayat, boş zaman ve eğlence 1990'ların "tarzı" ile vücut bulmaktadır. Eğlence yerlerinde 90'lar partilerinin verilmesi, 1990'lı yıllar üzerine televizyon programı yapılması, konser verilmesi, kitap yazılması bunların genel bir çerçevesidir. 90'lı yılların neden gündelik hayatın merkezi bir yerinde bulunan tüketimin kalbinde olduğu sorusu ilk elde akla gelebilir. Bu sorunun yanıtı son derece basittir: Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra tek kutuplu dünyanın, tarih-sonrası dünyanın ilk nesli 90'lı yıllarda doğmuştur, bu yıllara duyulan özlem vasıtasıyla da hem bir tüketim gerçekleşmekte hem de tarihin-sonu izleği (ya da ideolojisi) bu nesiller tarafından bir şekilde yeniden üretilmektedir -hatta gündelik siyasal algının bile 90'lar şeklinde önümüzde durduğunu söyleyebiliriz. Tüketimdeki 90'lar perspektifinin en ticari uygulamasını Migros'un "ürünleri nostaljik am-

nat Yay. 2004; Kağıtçıbaşı, Ç. Günümüzde İnsan ve İnsanlar, Evrim Yay. 2010; McRobbie, A. Postmodernism and Popular Culture, London&New York, 2005; Yeygel, S. Postmodern Toplumsal Yapının Pazarlamaya Getirdiği Yeni Boyut: Topluluk Pazarlaması (Tribal Marketing), bilig, 2006 Yaz kaynaklarından yararlanılmıştır.

²¹ Lefebvre, age sf. 77.

²² Orijinali için bkz. fragmentation, dedifferentation, hyper realiy, anti-funcnionalism

balajlarıyla piyasaya yeniden sürmesi”nde bulmak mümkündür.²³ Elbette bunu sadece 90’lı yıllarla sınırlamak mümkün değildir. Özellikle 70’ler ve 80’ler de bu konuda son derece önemlidir. 70’li yıllarda tüm dünyayı saran kapitalizm karşıtı/sistem karşıtı hareketler yeni bir gündelik hayat biçimi ve pratiği ortaya koymuştur. Ancak bu hareketlerin başarıya ulaşamaması sistemle bütünleşmeyi getirmiş ve var olan hâkim gündelik hayat formuna bir eklemleme sağlanmıştır. 80’li yıllar da benzer şekilde bu eklemlemenin ve tüketim kültürünün egemen hale gelişinin en önemli simgesi olarak gösterilebilir. Örnek olarak TRT’de yayınlanan *Seksenler* dizisine baktığımızda, Batı kültürüne öykünmeyi, o yıllarda açılan yasal-yasal olmayan pazarlarda bireylerin Batı mallarına (kıyafet, aksesuar, yiyecek vs.) yönelik ilgisini, umutsuzluğun artmasıyla birlikte arabesk müziğin trend haline gelişini görmemiz mümkündür. Dolayısıyla 90’ların popülerleşmesi ve gündelikliğin egemen formunu oluşturmasında 70’lerin ve özellikle de 80’lerin önemli bir miras ve öncül olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde siyasete duyulan kayıtsızlık ve yaşam biçiminin siyasal düzlemde çıkararak mevcut koşulları kabullenen ve salt yaşamsal ihtiyaçların karşılanması eksenli bir hal kazanması gündelik hayatın postmodernleşmesinin önemli bir sacayağını oluşturmaktadır.

Giyim konusunda da moda dergilerinde, gazetelerin hafta sonu eklerinde ve açılan butik giyim mağazalarında 90’lar izleğini görebilmek mümkün. Retro, vintage, kitsch kıyafetler oldukça yaygınlaşmıştır ve yaygınlaşmaya devam etmektedir. Moda, [böylece] en önemsiz bireyi bile, bir bütünlüğün temsilcisi, birleşik bir ruhun cisimleşmesi haline getirerek öne çıkarmaktadır.²⁴ Bireyler kendi tarihlerini anlatırken, diğer yandan da farkında olmadan belirli bir zümreyi oluşturmaktadırlar. Aslında,

moda için mesele elbette sadece değişimdir; ne var ki o da, her fenomen gibi gücünü tasarruf etme eğilimindedir, amaçlarına mümkün olduğunca eksiksiz biçimde, yine de görece masrafsız araçlarla erişmeye çalışır. Tam da bu nedenle, -en berrak biçiminde kıyafet modasında görüldüğü üzere- daima eski formlara geri döner: Modanın izlediği yolun, sıklıkla döngüsel bir seyre benzetilmesinin nedeni de budur. Eski bir moda hafızalardan kısmen silindiğinde, onu yeniden canlandırmamak için bir neden kalmaz. O eski moda, yerini alan yeni yeni stille oluşturduğu tezat sayesinde, evvelce ona can vermiş ‘farklı olma’ cazibesini yeniden kazanabilir.²⁵

Bu örnekler bile tek başına gündelik hayatın üretiminin ancak geçmiş vasıtasıyla, geçmişin tüketilerek ve ironi yoluyla önemsizleştirilerek gerçekleştirildiğini göstermektedir. Tersinden okunduğunda ise bu gündelik hayatın kendi koşulları içinde kendisini üretmediğini ortaya koymaktadır.

²³ <http://www.aktuel.com.tr/Medya/2013/04/25/migrostan-nostaljik-reklam> Erişim tarihi: 29.04.13.

²⁴ Simmel, G. “Moda Felsefesi”, *Modern Kültürde Çatışma* içinde sf. 114, İletişim Yay. 2011.

²⁵ Simmel, age sf. 131.

Sorun ve Sonuç: Postmodern Dünyada Gündelik Hayatın Eleştirisi

Günümüzde gündelik hayatın postmodernleşmesini belirli bir yaklaşımla ele aldık. Ancak esas sorun karşımıza bundan sonra çıkmaktadır. Lefebvre'in yaptığı gibi gündelik hayatın bir eleştirisi nasıl mümkün olacaktır? Özellikle de gündelik hayat alanında yapılan akademik çalışmalar pazarlama, ticaret gibi düzeylerde gerçekleşirken. Diğer bir yandan da gündelik hayat salt boş zaman ve eğlenceye indirgenmekte, üretim süreçleri, din, siyaset gibi olgular görmezden gelinmektedir: Bu da gündelik hayat yazınının köşe yazısı düzeyinde, kinik ve magazinsel bir şekilde içeriksizleştirilerek karşımıza çıkmasına sebep olmaktadır.

Tüketim ağının gündelik hayatın hamurunu oluşturduğu günümüz toplumunda eleştiri, aşma ve dönüşüm nasıl sağlanacaktır? Elbette birçok postmodernist gibi gelinen noktayı kutsamak ve ilerletici bir adım olarak görüp onaylamak mümkündür. Ancak bu gündelik hayatın ve tüketimin onaylanmasının dışında bir anlam ifade etmemektedir. Lefebvre, muğlak ve pratiği hakkında pek az bilgi içeren bir "sürekli bir kültür devrimi" yapılması gerektiğini söylemişti. Bu şekilde gündelik hayatın alaşağı edilerek insanların mevcut sisteme bağlılıklarından kurtulacaklarını belirtmişti. Günümüzde bunun imkânları elbette tartışılabilir. Fakat alternatif ya da karşı olsun bir kültürün yerleştirilecek oluşu, mevcut sisteme yapılacak bir iyilikten başka bir şey olmayacaktır. Alternatif ya da muhalif olanın sunumu bile marjinalin-ötekinin sunumu olduğundan hızlı bir şekilde popülerleştirilerek tüketilecektir. Alternatif bir kültür de mevcut kitle tüketimi kültürünün ikamesinden başka bir şey olmayacaktır.

İlk elden yapılması gereken sosyolojide gündelik hayat literatürünün bilimsellik ölçütüyle tekrardan gündeme getirilmesi ve nitelikli üretimlerin yapılmasıdır. Ortaya çıkacak farklı bakış açıları ışığında postmodern dünyada gündelik hayatın imkânları ele alınmalı ve tartışılmalıdır. Günümüzde gündelik hayatın eleştirisi hem sorunumuzun hem de bugünün sonucunun adı olmuştur.

Kaynakça

- Arriaga, P. "Toward a Critique of the Completion of the Information Economy", Media, Culture and Society içinde
- Çabuklu, Y. Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset, Kanat Yay. 2004
- Harvey, D. Postmodernliğin Durumu, Metis Yay, 2012
- Hobsbawm, E. Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı 1914-1991, Everest Yay. 2008
- Jameson, F. Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmi Kültürel Mantığı, Nirengikitap 2008
- Kağıtçıbaşı, Ç. Günümüzde İnsan ve İnsanlar, Evrim Yay. 2010.
- Kumar, K. Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, Dost Yay. 2010
- Lefebvre H. Gündelik Hayatın Eleştirisi, Sel Yayınları 2010
- Lefebvre, H. Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yay. 2010
- McRobbie, A. Postmodernism and Popular Culture, London&New York, 2005
- Orkunoğlu Y. Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü, Ceylan Yay. 2007

Simmel, G. "Moda Felsefesi", Modern Kùltürde Çatışma içinde İletişim Yay. 2011
Şimşek, A. Yeni Orta Sınıf, L&M Yayıncılık, 2005
The Coming Of Post-Industrial Society, Dainel Bell, Basic Books, 2008 sf. xxviii
Yeni Toplumsal Hareketler, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2345
Yeygel, S. Postmodern Toplumsal Yapının Pazarlamaya Getirdiği Yeni Boyut: Topluluk Pazarlaması (Tribal Marketing), bilig, 2006
Zizek, S. Ahir Zamanlarda Yaşarken, Metis Yay. 2011,
Zizek, S. "İdeoloji Hayaleti", Kırılğan Temas içinde, Metis Yay. 2011,
<http://www.aktuel.com.tr/Medya/2013/04/25/migrostan-nostaljik-reklam> Erişim tarihi: 29.04.13
<http://www.marxists.org/archive/lunachar/works/proust.htm> Erişim tarihi: 13 Nisan 2013